

"Kvinner selv stod opp og strede som de vare menn"

Om kvinnekamp og stemmerett

TORA AASLAND

Linjene i overskriften er hentet fra nasjonalsangen. Den ble skrevet lenge før det var en selvfølge at kvinner og menn skulle ha like rettigheter. Bjørnstjerne Bjørnson skrev opprinnelig "Ja vi elsker" til Stortingets åpning i 1859, men den ble offisielt Norges nasjonalsang i 1864 i forbindelse med 50 års-feiringen av Grunnloven. Alt dette var en viktig del av nasjonsbyggingen, som engasjerte både menn og kvinner.

Mens Henrik Wergeland var pådriver for å feire grunnlovsdagen den 17. mai som nasjonaldag, banet hans yngre søster, Camilla Collett, vei for kvinnestemmer i den offentlige debatt. Camilla var født i 1813, og det kom sterke kvinner etter henne utover på 1800-tallet. Noen av de viktigste forkjemperne for kvinners stemmerett og kvinners deltakelse i samfunnet vokste opp i tiårene fra

1850 og utover. Gina Krog ble født i 1847, Fredrikke Marie Qvam i 1843, Fernanda Nissen i 1862, og Rogalands egen Anna Gjøstein ble født i 1869. Alle disse har betydd mye for kvinnekamp og for stemmerett til alle.

BAKGRUNN FOR STEMMERETTSKAMPEN

Den 11. juni 2013 var det 100 år siden alle kvinner fikk stemmerett i Norge. Det er et jubileum vel verdt å feire, og det gjøres da til gangs over hele landet – hele året. Vi feirer at demokratiet ble tilgjengelig for alle. Før 1913 måtte du enten være rik eller mann for å ha stemmerett.

Norge var et foregangsland når det gjaldt allmenn stemmerett. Av de nordiske land var bare Finland før oss. Både kvinners rettigheter generelt og allmenn stemmerett spesielt var sterke elementer i en viktig internasjonal

Gina Krog (1847-1916), ca. 1873. Gina Krog ble nok også formet av sin barndom i Skudenes. Hun var en uredd og kompromissløs forkjemper for kvinnesak og stemmerett.
Fotograf: C. C. Wischmann (Christiania), blds_04029"

demokratiutvikling. Men det var en lang kamp både for Norge og for andre land. Mange av målene er enda ikke nådd, og kampen går videre.

Da Stortinget vedtok unionsoppløsningen i 1905, krevde svenskene at det måtte holdes folkeavstemming. Det samme gjaldt da Prins Carl av Danmark, senere Kong Haakon 7., ble spurt om å være Norges konge. Han ville ha en folkeavstemming for å være sikker på at folket ville ha ham. Kvinnene hadde ikke stemmerett i disse folkeavstemmingene. Ikke minst situasjonen i 1905 ga grobunn for stemmerettsorganisasjoner og aksjoner. Ledende kvinner i organisasjoner som alt var etablert for kvinnesaken, Fredrikke Marie Qvam og Gina Krog, satte dermed i gang en underskriftskampanje for unionsoppløsning, og samlet inn ikke mindre enn 279 878 underskrifter fra norske kvinner. Det viste at det var grobunn for stemmerettskampen videre.

Fredrikke Qvam (1843-1938). En av de historiske pionerene for kvinners rettigheter
Fotograf: H. Krum (Trondhjem) / eier: Nasjonalbiblioteket, blds_04504"

En hovedaktør i forrige århundres kvinnesaksarbeid, Ragna Nielsen (1845-1924), skrev i 1904 brev til framtidens kvinner anno 2000 og spurte retorisk om de ville ut av sløvhet og resignasjon og heller være med i historien:

«Norske kvinner som lever i år 2000, I vil kunne besvare det. Har norske kvinner i det 20. århundre benyttet alle de fordeler, all den adgang til utvikling, som foregående århundre ikke bød kvinnene, har de .. arbeidet fram en kvinnetype så fullkommen som verden aldri før så? Har de ikke det, har de dårlig benyttet sin Frihet.» (Gjengitt etter Oltedal og Skre, «Formødrenes stemmer», Pax forlag 2013.)

Jeg tror at kvinnene i generasjonene etter 1904 har vært ganske dyktige til å benytte sin frihet. Kvinnekampen og kampen for reell likestilling har gått videre, og kanskje antatt nye former. Men mye gjenstår, og derfor må presset opprettholdes. Det er et tilbakeslag for likestillingen at arbeidsmarkedet i Norge er så sterkt kjønnsdelt. Kvinner (og menn) velger svært tradisjonelt. Vi har behov for flere kvinnelige ingeniører og flere mannlige førskolelærere og lærere. Uten alle kampanjene hadde bildet sikkert vært enda skjevere. Det er også et godt stykke igjen til vi har likelønn her i landet

Ragna Nielsen (1845-1924). Skrev i 1904 brev til framtidens kvinner
Fotograf: ukjent / eier:
Nasjonalbiblioteket, blds_05669"

KUNNSKAP ER MAKT

Våre formødre var svært opptatt av at kvinner fikk seg utdanning. I kvinnekampens første år, var det ikke vanlig at kvinner tok særlig utdanning. Men pionerene skjønnte hvor viktig det var. Både Camilla Collett og Fernanda Nissen kjempet for jenters rett til utdanning. En historisk

kuriositet er at far til Henrik Wergeland og Camilla Collett, Nicolai Wergeland, ikke bare var Eidsvollsmann, men også vinner av Selskapet for Norges Vels pris konkurranse i 1809, i forbindelse med den store og viktige universitetssaken om hvordan et universitet i Norge skulle være. Norge fikk sitt første universitet i 1811 – til tross for stor motstand fra den dansk-norske kongen. Det ble tidligere i kampens hete sagt at argumentene fra dansk side dels var "at de Danske af en Nedrig Misunnelse, og af en ildegrunnet Frygt, vil lade dette Rige

raadne i Vankunnighet" (P.F.Suhm 1771), dels at Norge "des bedre må holdes i lydighed". Uansett: I nasjonsbyggingen var kunnskap og kunnskapsutvikling en mektig kraft og en bærebjelke; dette hadde etterkommerne etter Nicolai Wergeland til fulle fått med seg. Og det ble spesielt viktig for kvinnene. Her kan lydighetsargumentet passe godt inn: For makthaverne var begrensning av kunnskap viktig for å holde noen "i lydighet".

For øvrig satte Rogalands egen dikterprest Jens Zetlitz ord på dette allerede i 1795: "Hvorfor skal det frie Norge/Af sin søster Visdom borge?/ Er ej Norges Slægter frie?/ Klinker! Alle lænke briste, /Lærdoms Monopolet miste/Danmark snart kan stemme i: Norge et Akademi!" (Zetlitz 1795)

En annen nordmann som hundre år etter Zetlitz også satte ord på dette, er kulturhøvdingen Arne Garborg i sin hyllest til den aller første kvinnelige studenten, Cecilie Thoresen, som for øvrig giftet seg med Gina Krogs bror. I stykket «Kvinne-studentar» skriver Garborg (1882):

"I år fekk me den fyrste av det slaget, - frøken Cecilie Thoresen frå Eidsvoll. Og det gjekk so stilt og fint. Der var ingen, som hadde nokot imot det. (.....) Det er den tanken, som no seint umsider held på å arbeida seg fram. Meir og meir fær kvinna tilføre til å arbeida; og dermed kjem det meir og meir ålvor in i kvinnefostringi; ho fær læra meir, og ho fær læra det for si eigi skuld, - ikkje for å gjera seg "yndig" elder lokka friarar med det, men for å bruka kunnskapen for ålvor i livsens strid. (.....) Det lønar seg aldri å halda andre folk nede for sjølv å kunna hava magti. Mannen vil vera herre, og kvinna skulde berre vera til for hans skuld. Då vart kvinna ei dårleg kona, og mannen hadde lite gleda av stasen. Men ettersom han vinn seg yver til å gjeva kvinna rett jamt med seg sjølv, so vil han snart finna, at han sjølv hev vunnet på dette. (.....) Frøken Thoresen var den fyrste som gjekk vegen, og ho vil minnast for det. Og fleire og fleire vil koma etter. For kunnskap er magt; og sanning og opplysning er dei sterkaste fridomsmagter."

I dag handler kvinnekampens kunnskapsutfordring om å få flere kvinner i ledende posisjoner - både i politikk, akademia og næringsliv. Norge har også her kommet langt, ikke minst i politikken, men det er fremdeles for mange hindre underveis til jobbene som kvinnelig professor eller kvinnelig administrerende direktør. Virkemidlene er der – det gjelder å bearbeide negative holdninger og å tørre å gå foran!

Historien om Marie Curie (1867-1934) har alltid fascinert meg. Hun levde nettopp i tiden for nasjonsbygging og kunnskapsutvikling, men med kvinneundertrykking. Født i Polen, fikk ikke Marie lov til å begynne på Universitetet i Warszawa. Hun var med blant noen banebrytere som etablerte et ulovlig universitet, hvor også den polske selvstendighetskampen var en drivkraft. Hun giftet seg med Pierre Curie og bosatte seg i Frankrike. Den norske kjemikeren Ellen Gleditsch (1879-1968)

Cecilie Thoresen Krog (1858-1911). Norges første kvinnelige student i 1882. Hyllet av Arne Garborg. Svigerinne til Gina Krog. Fotograf: Gihbsson (Christiania) / eier: Nasjonalbiblioteket, blids_03136"

arbeidet for Marie Curie. Gleditsch var også pioner, tok sin doktorgrad i 1914, og ble først dosent i radiokjemi og deretter professor i uorganisk kjemi ved Universitetet i Oslo i 1929. Det fascinerende med disse damene var ikke bare at de lekte med farlige stoffer og gjorde ”dødbringende vitenskapelige framskritt”, men at de var selvstendige kvinner, de var uredde og de støttet hverandre. Og besatt av vitenskapen ga de sine liv og sin visdom til det å frambringe ny kunnskap. Marie Curie mottok to Nobelpriser: i fysikk i 1903 og i kjemi i 1911. Hun ble diskriminert av sin samtid både på grunn av sitt kjønn og på grunn av sine handlinger; dvs. livsførsel. Følgende ord fra Marie Curie taler sitt tydelige språk: ”La verken mennesker eller hendelser ta motet fra deg!”

Anna Gjøsstein (1869-1956). Anna Gjøsstein motiverte og inspirerte Stavangerfolk i stemmerettskampen

SPESIELT OM ROGALANDSKVINNENE

Forslaget om stemmerett for kvinner ble første gang fremmet i Stortinget i 1886. Det tok altså 27 år før et positivt vedtak ble fattet den 11. juni 1913. Statsråd Nils Hertzberg sa under en debatt i Stortinget i 1890: ”Også jeg erkjenner fullt ut at kvinnen er et menneske, men herav følger det på ingen måte krav om politisk stemmerett.” I 1890 falt forslaget med 70 mot 44 stemmer etter en langvarig debatt, og motargumentene var mange. De gikk ut på at kvinnen var skapt til å ha sin plass i hjemmet. Biskop og stortingsmann Johan Christian Heuch var vel blant dem som gikk lengst ved å hevde at kvinner som beskjeftiget seg med politikk, ville bli sterile og utvikle seg til et slags intetkjønn. ”Det vil føre til hennes fornedrelse, familiens suksessive oppløsning og deretter uunngåelig til moralsk forfall.” (Heuch i en av stortingsdebattene om kvinners stemmerett.) Stortingsmann og medisiner Ole Olsen Malm presterte følgende: ”Å gi kvinnene stemmerett og valgbarhet og gjennomføre dette system i praksis (...) vil simpelthen være at begå nasjonalt selvmord.”

I løpet av de 27 årene fra 1886 til 1913 fikk kvinner begrenset stemmerett ved kommunevalg (1901), begrenset stemmerett ved stortingsvalg (1907) og samme stemmerett som menn ved kommunevalg (1910). Den allmenne stemmeretten kom på plass i 1913 etter langvarig kamp. Heldigvis var det noen som nektet å gi seg.

Gina Krog (1847-1916) utmerket seg tidlig i likestillingskampen. Hun var uredde og kompromissløs. Allerede i 1884 var hun med på å stifte Norsk Kvinnesaksforening som den første kvinnesaksforeningen i Norge. Gina Krog var prestedatter, født i Flakstad i Nordland hvor faren var

prest. Gina ble født et par måneder etter farens død, og hun flyttet til familie i Skudenes (Falnes) på Karmøy. Der bodde Gina de første 8 år av sitt liv før familien flyttet til Christiania. Gina Krog er en av de historiske kvinnene vi hedrer i stemmerettsåret, og vi i Rogaland er stolte av hennes forankring her. Hun blir ofte omtalt som ”høvdingen i norsk kvinnebevegelse.” (Se også artikkel fra Anne-Cathrine Reuter Dahl, NRK, 2013)

I kretsen rundt Anna Gjøstein (1869-1956) i Stavanger ble stemmerettsspørsmålene heftig diskutert i årene rett etter århundreskiftet. Her møttes blant annet familiene Gjøstein og Tvedt – viktige aktører i den lokale demokrati- og kunnskapsutviklingen i Rogaland generelt og i Stavanger spesielt. En deltaker i dette nettverket var Bertha Bærem, som sa følgende i et foredrag rundt 1900: ”Det var engang – og det er ikke så lenge siden heller – da det kun var et enten-eller for oss kvinner. Enten å bli gift – eller å henleve livet som en av disse forfeilede eksistenser man benævnet gamle jomfruer.” (Manus fra Anna Gjøsteins etterkommere).

Anna Gjøstein selv var fra Østlandet. Hun giftet seg med Johan Gjøstein – kjent som opplysningsmann og arbeiderbevegelsens viktigste skolepolitiker – og de slo seg i 1889 ned i Stavanger. Anna Gjøstein ble Stavanger Kvinnesaksforenings leder i 1898, hun var med i bystyret, hun stiftet Stavanger ledd av Landskvinnestemmerettsforeningen, hun støttet streikende hermetikkarbeideresker og bidro til opprettelsen av Stavanger kvinnelige arbeiderforening. (Se Norsk biografisk Leksikon). Med en mann som var lærer og politiker, og med en så stor aktivitet selv, må Anna Gjøstein og hennes hushold ha vært en kraft og

en styrke i Stavanger-regionen.

Fra Sandnes kom Elise Ottesen-Jensen (1886-1973) med sterkt engasjement i kunnskap og opplysning, særlig seksualopplysning og abortspørsmål. Det var også en viktig del av datidens kunnskaps- og likestillingsbehov. Ottesen-Jensen bodde det meste av sitt liv i Sverige, hun gikk under navnet ”Ottar”, og var sterk initiativtaker til Riksförbundet for Sexuell Opplysning. At seksualundervisning ble innført som fag i skolen i Sverige allerede i 1942, var for en stor del hennes fortjeneste. (NBL)

Sandnes har også fostret en annen kvinnelig pioner, nemlig Aaslaug Aasland (1890-1962) som var Norges andre kvinnelige statsråd; og den første kvinnelige statsråd med eget departement (Sosialdepartementet fra 1948 til 1953). Aaslaug Aaslands far, Hans Aasland, kom fra Time og var kjøpmann i Sandnes. Juristen Aaslaug Aasland gjorde en solid innsats for de svakeste i samfunnet, hennes område var sosialpolitikk og kriminalpolitikk. Hun videreutviklet de rettigheter kvinner hadde kjempet for, og bidro til å legge grunnlaget for vår moderne velferdsstat.

En rogalandskvinne som også var pioner, var Norges første kvinnelige ordfører, Aasa Helgesen (1877-1968) fra Utsira. Hennes historie er som tatt ut av Nils Kjærs satiriske komedie ”Det lykkelige valg”. Denne kom ut i 1913, sikkert inspirert av kvinnekamp og kvinners politiske deltakelse. Nils Kjær selv døde i 1924, så han fikk dessverre ikke oppleve Utsira-historien.

Utsira ble skilt ut som egen kommune fra Torvastad i

Aasta Helgesen. Norges første kvinnelige ordfører, valgt i 1925 nærmest ved et kupp
Foto: Utsira kommune

Kvinnene på Utsira var i solid flertall og klarte brasene!
Foto: Utsira kommune

1925. Mennene som til da hadde vært representanter i Torvastad kommunestyre, men hørte til Utsira, regnet nok med at de skulle fortsette med det etter utskillingen. Men så ble det laget en liste med navnene på alle konene til de som satt i kommunestyret. Lista ble kjent gyldig etter mye motstand og klager fra de involverte myndighets personene, som syntes situasjonen var svært pinlig, og kommunestyret på Utsira bestod fra 1926 av 11 kvinner og 1 mann (mannen kom inn fordi det ble hevdet at ett av kvinnenavnene var uleselig). Damene sa nei til at den ene

mannen skulle bli ordfører, og den tidligere ordførerens kone, Aasta Helgesen, jordmor og 8- barnsmor, ble Norges første kvinnelige ordfører for et svært kvinnedominert kommunestyre. Men damene klarte brasene bra i to år, og Aasta Helgesen uttalte blant annet at det å reise på fylkestinget til Stavanger var rene ferien. Heldigvis er det nå på plass en byste av denne historiske kvinnen utenfor Siratunet. Så selv om det ikke før nå, i 2012, igjen ble en kvinnelig ordfører på Utsira, så har Aasta Helgesen gått foran og vist at kvinner kan!

KVINNEKAMPEN GÅR VIDERE – PÅ TVERS AV LANDEGRENSENE

Og kvinnekampen og likestillingskampen har gått videre (både) etter 1913 (og senere). Vi er enda ikke i mål, for eksempel når det gjelder likelønn for menn og kvinner og når det gjelder holdninger til kjønn. Fremdeles er det sterke krefter som motarbeider likestilling og like rettigheter for alle. Og mange land kjemper i dag de samme kampene som våre formødre kjempet for hundre år siden.

Det er ikke uten grunn at sterkt religiøse bevegelser som Taliban forsøker å hindre at jenter tar utdanning. Eller at fattigdom, sykdom og nød fører til begrensninger av frihet og aktivitet – spesielt for jenter. Vi vet også at i kriger og konflikter blir kvinner brukt og misbrukt – nærmest som en del av den voldelige krigføringen. Det er derfor svært forståelig at engasjement for fred samler kvinner over hele verden. Kampen for et likestilt og verdig liv er først og fremst en kamp mot vold og undertrykking, men også en kamp for menneskeverd. For retten til å leve et anstendig liv i eget land.

I utviklingsland er det kvinner som går foran i kampen for mat, helse, bolig og utdanning. En kapitalistisk verdensøkonomi med stor tro på markedet gjør dette arbeidet tungt og vanskelig. Mange kriger og konflikter gjør det ikke bedre. På samme måte som miljøet utarmes av overgrep og menneskeskapte klimaendringer, utarmes verdens fattige befolkning av beinharde økonomiske realiteter hvor verdier som menneskeverd, rettferdighet og rettigheter ikke får plass.

I forbindelse med stemmerettsjubileet i Norge i 2013 vises en norsk film om indiske kvinners situasjon. ”Gulabi Gang” (den rosa gjengen) viser kvinners kamp for rettigheter og forandring i provinsen Uttar Pradesh. Filmen viser holdninger og handlinger som vi møter over hele verden, i alle slags samfunn. Holdninger og handlinger som vi kjenner igjen fra likestillingskampens begynnelse her i landet – og som det finnes rester av enda. En klok amerikansk kvinne har engang sagt: ”Det de færreste tenker over er at en kan tjene minst like mye penger på å ødelegge en sivilisasjon som på å bygge den opp.” (Margaret Mitchell)

Når vi ser oss tilbake, ser vi at kvinnenes deltakelse i politikk og arbeidsliv har virket. Pionerkvinnene så nøden og fattigdommen på nært hold, og kjempet mot alkoholens ødeleggelse og for bedre lønn og vilkår i samfunns- og næringsliv – både for kvinner og menn. Som alt samfunnsengasjement handler kvinnekamp og kvinnesak om å synliggjøre. En rekke forhold som tidligere var skjult, er avdekket gjennom kvinners økte innsats i arbeidsliv og politikk. Vold og undertrykking er synliggjort gjennom kvinners engasjement. Et godt eksempel er arbeidet med krisesentrene. Men også omsorgsbehovene, barnehageplassene, skolefritidsordningene, trafikksikkerheten er saker som i dag er naturlige og viktige for fellesskapet – som er et felles ansvar. Det gjelder bare å sørge for nok ressurser, at nedskjæringer i offentlige budsjetter ikke rammer disse viktige fellesoppgavene. For det er fremdeles krefter som argumenterer med at mye av dette kan privatiseres og dermed usynliggjøres. Og vi vet at det da er kvinnene som må ta støytet.

Selv om samfunnsutviklingen kan gå i retning av svekkelse av de former for fellesskap som kvinner mestrer best, så er det interessante trekk å spore, trekk som viser at verden tross alt går framover. Mye tyder på at både menn og kvinner vil drive omsorgsarbeid – kanskje særlig overfor barn, og at også menn ser verdien i de nære og uformelle lokale fellesskap. Pappapermisjonsordningene gir god drahjelp: Menn ønsker å delta, kvinner ønsker at mennene skal delta. Samfunn og arbeidsgivere må akseptere dette og motivere til økt omsorgsinnsats. Samtidig ønsker kvinner å utnytte sin utdanning og sin samfunns erfaring på lik linje med menn. Problemet for mange kvinner er at de ikke er flinke nok til å gi mennene reelt omsorgsansvar. Uansett er det nødvendig med økt bevissthet om at holdninger må bearbeides, at forhold må tilrettelegges og at motivasjonen hos kvinner – ikke minst til å delta i politikk – må styrkes.

NORGE SOM FOREGANGSLAND?

Selv om vi er langt framme når det gjelder kvinners deltakelse i samfunnet, er det fremdeles slik at for få kvinner bestemmer – både i politikk og i næringsliv. For ikke å snakke om de store kapitalbeslutningene. Det kunne vært bedre kjønnsbalanse i styrer og råd: Pr 2013 er det om lag 39 % kvinner i Stortinget, 44 % kvinner i fylkestingene, 38 % kvinner i kommunestyrene og 22 % kvinnelige ordførere. Når det i tillegg er minst 40 % kvinner i statlige styrer, kan vi takke modige lovgivere og standhaftige forkjempere for det. Her gjelder det å holde skansen – og helst gjøre det bedre! Dersom kvinners rolle og ansvar blir enda mer verdsatt og får mer oppmerksomhet, endres også idealene for historieskrivingen – og de grunnleggende verdiene fra det erobrende og krigerske til det skapende i hverdagen og ressursforvaltningen. Sammen med dette trengs en kontinuerlig holdningsendring; en stadig sterkere bevissthet om at jenter og gutter faktisk er likestilt når det gjelder arbeid og utdanning. Statistikkene forteller oss at her er det fremdeles en altfor stor kjønnsdeling. Derfor er det nødvendig å gjøre noe både med lønningene og med holdningene.

De store etiske og moralske verdispørsmål i fjern og nær framtid kommer til å dreie seg om krig og fred, om bærekraft, klima og økologisk balanse, om produksjonen og råvarebruken kan forsvares miljømessig, om liv og død og spørsmål knyttet til det både medisinsk og menneskelig, og om utdanning og oppdragelse. Om å kreve åpenhet og samarbeid i maktutøvelse. Jeg vil påstå at kvinner i kraft av sin bakgrunn og erfaring har minst like gode forutsetninger for å gjøre noe fornuftig med disse spørsmålene

som menn har. Derfor kommer verden til å trenge flere kvinnelige ledere.

Vi har mye å takke våre formødre for. I år hedres de med arrangementer av alle slag. Nytt lys kastes over historiene om kampen for stemmerett. Det er nødvendig å synliggjøre sammenhengene mellom engasjement og resultater. Og vi må lære av pionerkvinnene og bli inspirert av dem til å føre verdier som rettferdighet og solidaritet videre. Kvinnebevegelsens gode gamle tre-trinns oppskrift – bevisstgjøring, organisering og handling – er fremdeles kraftfulle virkemidler. Bevisstgjøring handler om at man er klar over undertrykking og urettferdighet, og at det synliggjøres slik at det skaper motivasjon. Organisering handler om fellesskap, om organisasjoner eller nettverk. Når vi står sammen, blir handlingene sterkere og mer kraftfulle, enten det gjelder endring av samfunnets strukturer eller endring av holdninger.

Det er lett å glemme at seirene ikke er vunnet en gang for alle. Tilbakeslagene kommer, men vi får et stadig bedre kunnskaps- og erfaringsgrunnlag til å nedkjempe dem og faktisk se at samfunnet har utviklet seg. At lover er vedtatt. At ordninger er etablert og respektert. At holdningene til likestilling aldri er likegyldige, men stadig mer positive.

VALGÅRET 2013 – BRUK STEMMERETTEN!

Allmenn stemmerett er kjempet fram gjennom generasjoner. Pionerkvinnene har ofret mye for den viktige rettighet som stemmerett er i et demokrati; menn har støttet opp om det. Ingen er i Norge i dag motstander av allmenn stemmerett. Men fordi den er så selvsagt for oss i dag, er det lett å bli sløv og tenke at min stemme betyr da ingen ting. Hvis alle tenkte slik, stod det dårlig til med demokratiet! Derfor har vi alle et ansvar.

Vi bør ta Ragna Nielsens utfordring til ”fremtidens kvinner anno 2000” på alvor. Selvsagt skal friheten benyttes!

For di det er stortingsvalg i år, er det nettopp i jubileumsåret viktig å bruke den historiske kampen for allmenn stemmerett som inspirasjon og motivasjon til å bruke stemmeretten. Det er spesielt viktig at førstegangsvælgerne bruker sin rett. I den sammenheng er det gitt ut en debattbok, «Sånn er det bare», som er gitt til alle førstegangsvælgerne, og som viser de utfordringene vi står overfor i dag – hundre år etter det historiske stortingsvedtaket.

”Gå inn i din tid”, sier Nordahl Grieg i diktet ”Til ungdommen”. Det er det boka ”Sånn er det bare” inviterer til. Her finnes bruksanvisning for å stemme, her finnes provoserende artikler om damer og klær, om seksualitet, om jenter i forsvaret, om det finnes noe som er verdt å dø for, om krig kan skape fred, om sult og fattigdom, om psykisk sykdom og om hvor langt inn i den enkeltes liv politikken skal strekke seg. Håpet er at boka skal skape debatt, en debatt som fører til engasjement og refleksjon, en debatt som fører flere til stemmelokalene. Som det står

i bruksanvisningen for å stemme: ”Det er mange ting som skiller deg fra virvelløse dyr og bikkja til naboen. En av disse tingene er evnen til å ha en idé. En tanke. En bevissthet til verden rundt deg. Finn dine ideer. Om det så bare er én. Det holder. Stem på den.” (Fra ”Sånn er det bare”, red. Annette Münch)

Camilla Collett fikk aldri oppleve gjennombruddet for allmenn stemmerett. Og hun var virkelig en av de kvinner som ”selv stod opp og strede”, som Bjørnson hyller i nasjonalsangen. Men Camilla Collett hadde gledet seg stort over det enstemmige vedtaket i 1913. Som hun så riktig sa det i sin tid: ”Frihet er ikke bare for menn.”

Jeg skal avslutte denne artikkelen med Åse-Marie Nesse sin hyllest til Camilla Collett.

Camilla Collett

*Du frys i dine sjal Camilla Collett
ein gong var du for varm
ein brennande rosebusk i Norges Dæmring
vraka av skalden*

*gret
og vart langsamt omskapt til grantre
levde ditt hjarteliv
i den tempererte sone:
husvarems høflege og trygge kompromiss
men kvitglødande
var dine skapingsstunder
i tapper og tidleg kamp
mot det heilage allmenne kvinneburet
Med kniplings-lenker tilslørte tankar
og stive korsett av normer og dyd
Du
søster av grunnloven
såg det: fridom var berre for fedrar
og søner og brør
og du ropa til morgondagens døtrer
om rett til å velje sin veg
rett til å lære å flyge
rett til å leve rødt
Var det eit rop i vind?
Du frys på din sokkel
ennå –
er ikkje istida slutt?*

Åse-Marie Nesse
(fra ”Til ord skal du bli”)

To grundlovs- forandringer.

Vetoet skrinlagt.

Kvindestemmeretten almindelig

Stortinget har igaar kastet jord paa det norske grundlovsvetos baare. I snart 30 aar har det ligget dødt og magtesløst paa rigsrettens valplads, men den formelle begravelse fandt først sted igaar. Det var jo bare et spøgelse, som blev lagt i grav, men venstre fandt alligevel at burde gde en gjenganger, som har spillet en saa fremragende rolle i vort politiske liv, en standsmæssig jordsættelse, mens en del af høire vilde ha liget

er ca. 255,000 nye kvinde-stemmer, som hermed indføres i det statsborgerlige mandtal, og vi har i Norge herefter idethale ca. 465,000 stemmeberettigede mænd og ca. 520,000 stemmeberettigede kvinder.

Vortset fra parti-mæssige hensyn hilser vi Stortingets beslutning som en indfrielse af et moderne samfunds retsfærdigheds-pligt overfor sine vogne borgere, enten de er mænd eller kvinder. De kvinder, som nu sidst har faaet stemmeret, er kanske de som har mest brug for den paa grund af sin sociale stilling.

Vi haaber inderlig, at den jevne og solide demokratiske udvikling i vort samfund vil fortsættes ubrudt ogsaa under de nye stemmeretsforhold.

Stavanger, 12. juni.

Kommunale boliger?